

ЛИСТИ СЕРГІЯ КУШНІРЕНКА ДО ДМИТРА ДОНЦОВА (1936 – 1939 роки)

№1

Варшава, 10–III–36

Високоповажаний Пане Редакторе!

Зі щирістю мушу заявити, що мені дуже мило було пізнати на академії особу, в якій доброго четверть мільйона зах[ідно]укр[аїнської] молоді бачить свого бога. Я натурально жалую, що з огляду на час і можливість, не довелося мені з Вами поважніше поговорити, а конкретніше скажу – інтимно поговорити. Можливо, колись надійде друга okazія. А тим часом, висуваючи наперед своє бажання стати кореспондентом більше регулярним, ніж рідким, пропоную кілька поезій на травень¹.

*З поважанням,
С. Кушніренко*

№2

Варшава 9–IV–36

Високодостойний Пане Редакторе!

Цим разом засипаю Вас лірикою. Це на червень². Товариш мій каже: “Тепер і лірика мусить бути здорова, її б можна з содовою водою порівняти, що не тільки спрагу гасить, але й пощипує...” Розуміється, що ці мініатюрки ліричні – це просто поезія, але коли б вона не надавалася, я б нічого не мав би проти. Цікаво, як там “Обрії”³. Це свій часопис і я б радо містив всякого роду поезії в ньому, треба буде зацікавитися.

За поміч дуже дякую – одержав.

З поважанням С. Кушніренко

№3

3–VI–36, Варшава⁴

Шановний Пане Редакторе!

Оказується, що Ваш коректор непоправний. Коли у мене в поезії є “орля” при кінці, то він все ж таки мусить дати заголовок “Вірля”⁵ – 100% галицизм часів Федьковича, Устیانовича⁶ і т. д. Чому ж не “Орля?” Тепер у вірші “Після дощу”⁷ змінив заголовок на “По дощі”. Це просто польонізм, а не галицизм. Правильно, літературно мало бути “Після дощу”. Це перейменування остільки змінє заголовковий сенс вірша, що “Після дощу” сподіваємося образка погідного, так як є у вірші, а “По дощі” в укр[аїнській] мові може значити тільки: 1) ходити по дощі, по болоті – в часі дощу – квантитативне поняття⁸. 2) відірвана фраза: от вже й по

¹ Очевидно, ідеться про вірші: “Сьогодні”, “Молодій матері”, “Гармата перехилена стояла в полі”, опубліковані у травневій книзі “Вістника” (1936. – Т. 2, кн. 5. – С. 322–323). Див.: *Загублений талант*. Сергій Кушніренко: Біографічний нарис, твори, документи / Упорядкув., передне слово, біографічний нарис, прим. Надія Миронець. – Дрогобич: Коло, 2013. – С. 111, 81, 98.

² У червневому числі “Вістника” був опублікований лише вірш, присвячений Якову Бичковському, “По дощі” (1936. – Т. 2, кн. 6. – С. 401). У збірку “Пружінь” (Львів, 1938. – С. 12) С. Кушніренко умістив цей вірш під заголовком “Після дощу”. Див.: *Загублений талант...* – С. 63, 170.

³ “Обрії” – Літературно-мистецький науковий тижневик націоналістичного напрямку, виходив у Львові в 1936–1937 рр. Редактор Б. Кравців. У ньому опубліковані вірші С. Кушніренка: “Дні” (1936. – Ч. 15 – 16. – С. 3), “Не кучерявьтесь, золоті настрої...” (1936. – Ч. 15 – 16. – С. 3), “Весна”, “Смерть усусуса” (1936. – Ч. 17 – 18. – С. 2, 3). Див.: *Загублений талант...* – С. 78, 80, 121, 100). Допускаємо, що перші три вірші – це надіслана до “Вістника” лірика, яка не була там опублікована.

⁴ Поштівка, адресована: “Wistnyk” czasopismo Czarneckiego 26, m. 21 Lwów”.

⁵ Ідеться про вірш “Вірля на припоні”, опублікований у “Вістнику” (1936. – Т. 2, кн. 4. – С. 242). У рукопису цей вірш, датований 12. II. 36, був без заголовка, так він уміщений і до зб. “Пружінь” (с. 36). Закінчується рядком: “Як тяжко жить – орятком на припоні!...” Див.: *Загублений талант...* – С. 87, 175.

⁶ *Устیانович Микола* (1811–1885) – письменник і галицький громадський діяч, священик.

⁷ “Після дощу” – див. прим. 2.

⁸ Квантитативне поняття – квантитативний (лат.) кількісний; той, що стосується кількісних показників.

дощі – нема дощу. “Після дощу” отже було правильною фразою, пощо ж змінити? Мені у Варшаві кажуть, що по прочитанні заголовка очікуємо когось, що йде чи їде по дощі – “мокрый” чи бігає. І дійсно, невже коректор не розуміє, що льокальні фрази в протиставленні до загально-укр[аїнських] літературних це не збагачування нашої мови, а нужда – слабкий бік словесности. Я, напр[иклад,] вчуся й поглиблюю україністику, і це мене разить не менше, як того, кому був вірш присвячений. Я. Бичковський¹ – це глибокий знавець укр[аїнського] правопису – мій професор і, розуміється, здивується, коли прочитає “По дощі”, як присвяту. Невже коректор не вірить мені, що так, як було – добре було. Я його розумію, в Галичині “після” значить згідно, напр[иклад] “Після теорії Канта”, “після Шопенгауера”, отже він мабуть боявся, щоб не було “згідно з дощем”. “Після” у них немає, тільки: відтак, потім і ін., отже “після” їм чуже майже. Бачу в коректорі Галичанина. Я боюсь, щоб це не повторялося, бо дійсно зміни ці непомірквані. “Вістник” читають і поза Галичиною.

Чи там є що мого на липень²? Якщо немає, то я вислав би, але зараз ідуть іспити, я дуже зайнятий. Цікаво, до котрого найпізніше можна вислати.

З поваженням С. Кушніренка

Mostowa 6 m. 70
Warszawa

№4

Варшава, 24–X–36

Шановний Пане Редакторе!

Дуже перепрошую за переочену помилку. Більше цього не буде. Це ж одна. Я дивуюся, як я її впакував, коли в зошиті у мене – “минає”. Слово “сумка” не так нас разить, коли згадаємо, що термінологія у військових формаціях з російським ґрунтом була дещо російська, а в австрійських – австрійська. Це навіть доцільно сказано, бо вірш відноситься до укр[аїнської] революції, коли наші вояки на собі мали не тільки сумку, а все з голови до ніг – російське.

Коли не містите віршів з “дісонансами”, що впливають з “гіперприкрас” чи “суто-прозаїзмів”, то дуже мені приємно, – принаймні не зміните те, що там не в порядку. Краще сам це зроблю. Чому знов “гроза” має бути російським терміном – ніяк не розумію. Маємо: грозити, загроза, погрожувати, є і гроза, бо вийшло зі слов’янського словотвору тієї самої групи. Невже Ви думаєте, що я ужив його в вузькому значенні – громовиця (рос[ійське] гроза)? Гроза і загроза і грозити – ось спільний ґрунт. Поза тим не розумію, чому форма: “ти поступила бездоганно” чи “безперечно”... має бути обов’язково прозаїчною? Це ж окреме місце, де висказуюсь з розсудком, невже вся поезія це суцільні пориви і... полум’я? Чому маємо знов відкинути: яхонт, арфа? Це – словесні форми? А як же по-українськи замінити їх і зробити поетичними? Арфа – або? Яхонт – або? Дефіляда – або? Прошу мені відповісти. Я не знаю, чи Ви – пурист в цьому відношенні, але є слова, яких ми ще не маємо в укр[аїнській] термінології, замість яких інших – годі вжити, бо тоді буде власне форма “словесна”. Чому знов з Косача³? Чи тому, що я його майже не знаю як конструктора?

А тепер подякую Вам за справлення помилок, хоч зроблено не все. Прошу прочитати заголовок: Психопортрет⁴. Навіть в заголовку груба помилка:

¹ Бичковський – Бичківський Яків Федорович – другий директор Рівненської української гімназії (у 1930 – 1939 рр.). За роки його директорування гімназія набула найбільшого розквіту. Закінчив філологічний факультет Варшавського університету. За непокору радянській владі заарештований і 1940 р. розстріляний.

² У липневій книзі “Вістника” опубліковані поезії С. Кушніренка “Минеш поріг і вже видніє другий...” та “Спис” (1936. – Т. 3, кн. 7/8. – С. 485). Див.: *Загублений талант...* – С. 91, 176, 112, 178.

³ Ідеться, очевидно, про Юрія Косача. *Косач Юрій* (1909 – 1990) – український поет, прозаїк, драматург. Племінник Лесі Українки. Друкувався з 1928 р. Його стиль прикметний поєднанням барокових засобів висуву з модерними, зокрема експресіоністичними.

⁴ Вірш “Психопортрет: Олена Теліга” опублікований у “Вістнику” (1936. – Т. 3, кн. 9. – С. 624). Див.: *Загублений талант...* – С. 113, 179.

“психопортет”. Тому саме я так страшно боюся помилок у віршах і дармо не кричу, щоб звертали увагу, коли аж в заголовках трудно від цього устерігтися. Висилаю пару поезій. Можливо і тут повно дісонансів, отже можете відкинути, але не поправляти. За “невеличкий” гонорар дуже дякую.

З поважа[нням]

С. Кушніренко

Р. С. Пишу “Альказар”¹. Не знаю, коли останній термін до “Вістника” за найближчий місяць. Напишіть, що піде з моїх².

№5

3–III–37³

Високоповажаний Пане Редакторе!

У відповідь на Ваш останній лист хочу сказати пару слів відносно розуміння поезій, що підуть за квітень. Ви писали: піде “Візія”⁴, “Прогулька”, “Поезія життя”, а я не уявляю собі “Візію”⁵ без “Фронту”⁶. Настрої цих двох поезій впливають один з другого і я просив би першим умістити “Фронт”, а другим “Візію”. Бо може бути й так, що “Візія” піде з “Прогулькою” і гармонії в укладні не буде. “Прогулька” скоріше може йти з “Поезією життя”⁷. Крім того дуже прошу звернути увагу на кореговану строфу в “Візії”, що її я вислав до Редакції. Зміню я там дві чи три стрічки.

Паню Олену⁸ я безсумнівно високо ціню і ніколи не був про неї злої думки. “Згадував” її – не маючи нічого злого на думці.

З поваж[анням] С. Кушніренко

№6

23–III–37

Шановний Пане Редакторе!

Листа одержав – дякую. Здається, Ви вимінили в попередньому листі, що підуть “Візія” і решта. Тепер – нагла зміна. Чому? Звороту “ну подумайте” немає в цих поезіях. Є тільки “Ну й хвилювала ж тоді кров у жилах”, що можна було замінити (коли вже Вам так не подобається) на “Так хвилювала”... “Прекрасні очі”, на Вашу думку, “зужитий” вислів, а у мене він “живий”, я мушу його ужити, бо тут справа антитези: хоч чудові очі, але на устах кров. “Вогнисті очі” остаточно можна було б, але пропало б ціле протиставлення. Була б це не жінка, а залізна, механічно шаліюча фурія. “Обличчя демона” для мене є цілком свіжим висловом⁹. “Писака” і читач – у вічному непорозумінні – П. Валері¹⁰ не помиляється. Може, зрештою, “Обл. дем.” частинно старий вислів, але принагідно – він на місці і вірша не псує.

¹ “Альказар” – твір С. Кушніренка з такою назвою не виявлений.

² Наприкінці 1936 – на початку 1937 р. у “Вістнику” опубліковано такі поезії С. Кушніренка: “Епізод” (1936. – Т. 4, кн. 10. – С. 699); “Марш молодих”, “В будучину” (1936. – Т. 4, кн. 12. – С. 859-860); “Вдарило сонце по нивах – запалило...”, “Пам’ятаю: ще стояла березнева...” (1937. – Т. 1, кн. 1. – С. 2-3). Див.: *Загублений талант...* – С. 104, 92, 91, 74, 88, 175, 176, 177.

³ Поштівка, адресована: “Wistnyk” czasopismo Czarneckiego 26, m. 21 Lwów”.

⁴ Тут і далі – підкреслення олівцем Д. Донцова.

⁵ Цей вірш у “Вістнику” не був опублікований. До зб. “Пружін” уміщений під заголовком “Привид” (с. 54) після поезій “Фронт”, “Смерть усусуса”, “Екзекуція”. Див.: *Загублений талант...* – С. 103, 177.

⁶ Цей вірш у “Вістнику” не був опублікований. Див.: Пружін (с. 50), *Загублений талант...* (с. 99, 177).

⁷ Обидві ці поезії опубліковані в одному числі “Вістника” (1937. – Т. 2, кн. 4. – С. 241-242). Див.: *Загублений талант...* – С. 114, 115, 179, 180.

⁸ Паню Олену – ідеться про Олену Телігу. *Теліга Олена Іванівна* (уродж. Шовгорова, 1906 – 1942) – поетеса, публіцистка, громадська діячка. Проживаючи в 1929 – 1939 рр. у Варшаві, брала активну участь у заходах Української студентської громади, де мала великий авторитет. Серед її найближчих друзів у той час були члени студентської громади Олег Штуль, Ксенія Світлик, Дарія Беч, Сергій Кушніренко, якого вона дуже поважала.

⁹ Згадані тут поетичні образи – з вірша “Візія”, їх дослівно або в перефразованому вигляді знаходимо у вірші “Привид” (див. прим. 17).

¹⁰ *Валері Поль* (1871 – 1945) – французький поет. Його твори пронизані думкою про безсилля розуму осягнути сутність речей.

Дивно мені, що у віршах, писаних “на колінах”, ніколи не знаходиться “зужитих висловів”, а їх є там трохи. Скрізь можна знайти “щось” у вірші, яке не кожному подобається, або яке одним подобається, а другим ні (навіть літературним снобам). І невже “Візія” не піде, а “Прогулька”¹ йде?

Зрештою, це Ваша редакторська справа. Тепер я кінчаю статтю “На згарищах футуризму”². Не знаю, чи знайшлося б для неї місце на травень. Тема, яку варто було б порушити. Висилаю принагідно дві поезії, прошу ясно відповідати: підуть або не підуть, а то трудно зорієнтуватися, що Вам подобається, що ні і чому. Не раз дивитися на дрібниці, які можна раз, два затушувати і цілість не стратить вартости.

З поваженням
Сергій Кушніренко

№7

[Варшава, 14–IV–1937]³

Шановний Пане Редакторе!

Маю до Вас перш за все маленьку просьбу: прошу віднайти той вірш “ювілейний”⁴, якщо він ще є, і знищити. Я також його знищив. Тільки напевно. Сам не знаю, як мені це в голову прийшло. Тепер з жалем мушу заявити, що випадки партацтва у “Вістнику” повторяються. Коли ж це вже скінчиться? Знов перша стрічка “Прогульки” звучить нонсенсово: “Люблю коли осінню в місті й сухо”. Ну куди ж такі річі? В рукописі було осінньо. Вірш – слабкий плюс друкарські дефекти – до нічого. Прошу вмістити в слідуєчому числі цю помилку, бо я мушу бути оправданий. В “Поезії життя” також відкинуто в останній стрічці тіре, мало бути: “Коли весна – цвісти спонука”⁵.

Всі ці дрібниці, чи павза чи інтерпункція, фатально відбиваються на цілості вірша, а вже цілком нонсенсово звучать стрічки з покрученими словами. Трястя мене бере, коли мені читають вірш з помилками (колеґи) і кажуть, що з мене “лихий” стиліст. А я – не винен.

З поваженням
С. Кушніренко

№8

Варшава 1–VI–37⁶

Шановний Пане Редакторе!

Десь в цих днях я вислав новелю й не знаю, чи вона дійшла, бо послав не я – а мій колеґа. Він сказав, що помилково вкинув до місцевої скриньки, отже хотів би знати, чи одержали її. Крім того, хочу сказати, що я дізнав солідного розчарування. Коли прочитав “Херувима”⁷, з так часто повторюваними архаїзмами “се”. Невже немає на це жадної ради? Тепер я забираюся до праці (втягаюся в прозу) і не знаю,

¹ а “Прогулька” йде? – Вірші “Прогулька” та “Поезія життя” опубліковані у “Вістнику” (1937. – Т. 2, кн. 4. – С. 241-242). Див.: *Загублений талант...* – С. 114, 115, 179.

² кінчаю статтю “На згарищах футуризму” – Публікація цієї статті не виявлена.

³ Поштівка, адресована: “Wielmożny Pan Dr. D. Doncow Czarnieckiego 26, m. 21 Lwów”. Дата встановлена за поштовим штемпелем та за змістом.

⁴ Тут і далі підкреслення чорнилом рукою автора.

⁵ Підкреслив олівцем Д. Донцов.

⁶ Поштівка, адресована: “Wielmożny Pan Dr. D. Doncow Czarnieckiego 26, m. 21 Lwów”.

⁷ Коли прочитав “Херувима” – Ідеться про оповідання “Золотий Херувим” (*Вістник*. – 1937. – Т. 2, кн. 6. – С. 403-410). Див.: *Загублений талант...* – С. 188-197.

як у Вас виблагать цей самий привілей, що має його п. Коровицький¹. У нього ж публіцистика, де на мову менше звертають увагу, а це ж – новелі. Ви знаєте, мені всі говорять, що “Вістник” багато тратить задля цієї “традиції”. А сам я також читаю з розчаруванням прозу свою. Коли б так мову Коцюбинського чи Хвильового попереतिकали тими “се”, то напевно б їх твори втратили б 10% мистецької вартості (навіть стиль). Ви подумайте, в одній дрібній новелі аж стільки тих архаїзмів: про се, сього, се не значить, се мусить, се до сусідів, сеї дівчини, се ніби, се так понуро – на кожному кроці. Просто забагато і ніхто, мені здається, не уживає вже таких займенників.

Один пан сказав, що “Вістник” через такі мовні недолатності виглядає трохи “загумінково”. Сам не знаю, чи писати так, щоб випадало мінімум таких займенників, чи взагалі не писати². Невже приймете цей “апел” за “стріл в порожнечу”? І чи не “дивно” виглядає вперте задержування традиції без жадної льогіки?

В поезіях рідко приходять займенники, але в прозі – не можливо допускати таку заміну. Це ж “Вістник” – найбільший журнал!..

І неже мені стриматися з прозою через такі дрібниці?

З поваж[анням] – Сергій Кушніренко

№9

Варшава, 15–VI–37

Високоповажний Пане Редакторе!

Листа одержав і хочу власне ширше сказати про свої зауваги відносно правопису. Справа в тім, що ми таки не розуміємося, бо “се” і “це” не повинно втягати сюди “головноуповаженого” ректора³. Невже всі письменники, що уживали займенник “це” – були під впливом якихось “диктаторів”? Та це ж природня річ – від Квітки, Котляревського аж до Хвильового маємо скрізь “це”, а не “се”. Чому ж має бути цей вилом у “Вістнику” та це й в наших часах? Модернізація? Чи тільки тому, щоб не було “совпаденія” з правописом п. Огієнка? “Нашої культури”⁴ не читаю

¹Коровицький Іван Іванович (псевд. Б. Жуків, І. Корицький, І. Людям, 1907–1991) – теолог, літературознавець, публіцист, поет, видавець. Друг С. Кушніренка, йому він присвятив вірш “Мандри”. Закінчив Луцьку гімназію. Навчався у Варшавському університеті, після закінчення якого зі ступенем магістра читав лекції в тому ж університеті. Завідував музеєм Православної митрополії у Варшаві, був асистентом І. Огієнка, опікувався його архівом, склав бібліографію його творів. Виступав у наукових журналах зі статтями з питань мови і літератури. Редагував журнал “Дитина”, у якому публікував вірші С. Кушніренка, співпрацював із літературно-мистецьким і науковим часописом “Напередодні”. Під час Другої світової війни перебував у Києві, де працював у міській управі, опікуючись церковними справами. Після війни – в еміграції у США. Співпрацював із В. Кубійовичем у виданні багатотомної “Енциклопедії українознавства”, до якої написав близько 300 статей; автор багатьох статей англomовної енциклопедії “Encyclopedia of Ukraine”. Був членом-засновником об’єднання українських письменників в еміграції “Слово” та членом редколегії його неперіодичного органу, що виходив під такою самою назвою. Автор низки статей з історії церкви та літературних есе. У “Вістнику” опубліковано: Рец. на ст.: *Самафин О.* Песни старой и новой Украины. Лит. Критик. – 1935. – VII. – С. 171-199 (1935. – Т. 4, кн. 2. – С. 931-932); З психології поетичних образів (1936. – Т. 2, кн. 4. – С. 278-283); Про рідну богослужбну мову (1936. – Т. 2, кн. 6. – С. 417-421); Ще раз про церковні справи (Відповідь) (1936. – Т. 4, кн. 10. – С. 715-718); Поетичні твори й поетичні образи (1937. – Т. 2, кн. 6. – С. 426-429); У безкрай життя (1937. – Т. 3, кн. 7/8. – С. 519-525); Сокальський кордон (1938. – Т. 1, кн. 1. – С. 46-48).

²Підкреслив автор.

³“головноуповаженого” ректора – Ідеться, очевидно, про І. Огієнка. *Огієнко Іван Іванович* (митрополит *Іларіон*) (1882–1972) – православний митрополит, мовознавець, історик церкви, держ. і культ. діяч, дійсний член НТШ. 1909 р. закінчив Київський університет, де потім був приват-доцентом на кафедрі мови й літератури; 1918 р. професор Київського державного університету, 1919 р. організатор і ректор Кам’янець-Подільського державного українського університету. 1918 р. міністр освіти в уряді УНР, 1918–1921 р. міністр віросповідань. У жовтні 1920 р., коли Директорія залишила Кам’янець-Подільський, був призначений головноуповноваженим уряду, звідки згодом емігрував до Польщі. 1926–1932 рр. – професор церковнослов’янської мови й палеографії православного факультету Варшавського університету, 1933–1939 рр. редактор і видавець журналів “Рідна мова” й “Наша культура”. З 1940 р. архієпископ холмський і підляський, згодом із титулом митрополит (1943); із 1947 у Вінніпезі, з 1951 р. – голова Української Греко-Православної Церкви в Канаді. Автор багатьох друкованих праць.

⁴“Наша культура” – журнал, який заснував і редагував у Варшаві І. Огієнко в 1935–1937 рр.

і правопис Огієнка приймаю остільки, оскільки він природній. “Логика” може бути “льоґікою” (чуже слово), але “в Україні” – безперечно правильний вислів (Шевченко). Минуле п. Огієнка мене стільки інтересує, як і сьогоднішнє, і я не сказав би, що він вплинув на мене. Я правопис краще знаю з літератури і народньої мови, ніж з тих “катехізисів”, і це все. Коли ж не можете мені уділити привілею на “це”, то це безперечно Ваша річ. Тепер щодо новель. Рукопис одержав. Ваші вказівки для мене дуже цінні, бо я ще прозою не писав і тому з мене, може, лихий конструктор. Акція мусить бути, але ж не можна її утотожнювати чи порівнювати з акцією фільму. Новеля (так думаю) мусить мати акцію, але ж не таку хоробливо живу, як шкіц якогось сценарія, бо може бути новеля, де мінімум динаміки в дослівному розумінні і дуже багато психології, описів, “різьби героїв”. Не раз акція є схована навіть в конверсації, отже посередня, безпосередня і т. д. Я не можу держатися шаблону в новелях з “голою акцією”. А не раз хочеться дати якусь постать характеристичну. Акція тут не зможе розвинутися, і невже із-за того новеля має (а може, етюд, шкіц “sztrychu”) піти в смітник? Є чудові річі без акції, бо не скрізь вона потрібна. Дуже часто акцію заступає “калейдоскопічність” вражінь, описів, висловів і т. д. Коли я пишу новелю – то не можу якось задумуватися над тим, що акція мусить бути така і така, зміст і решта такі і такі. Це просто – “як вийде”. Тут математика мало помагає. Головне – це імпульс, що б’є з виношеного сюжету, суцільності настроїв і т. д. ... ну і диспозиція. Я Вас розумію, може, Ви маєте на думці не “расовість” стилю, не чисту красу, а “расовість” змісту. Я також беру це під увагу, але сам зміст це ніщо. У Хвильового зміст майже виїхав на сочистості стилю, настроїв і всякого роду перкрасних¹ вставок. Одним словом, коли я про це думаю, то приходить мені в голову “щось” посереднє між Дікенсом і Бунином, оскільки це вдалий приклад. Цього ще й Самчук не досягнув. Думаю, що Ви мене розумієте. Я люблю красу сувору, але красу, бо безпосередність в кресленню новель – це “pirowanie i struganie”. Мої найближчі автори – це: Коцюбинський, Бунин, Żeromski², Хвильовий, Кнут Гамсун. Вони зміли оперувати прозою як належить, дивились на зовні і в нутро своїх творів. Це стільки. Прошу мені писати, Пане Докторе, я дуже вдячний за вказівки. Маю тепер новелю “Карбуратор пчихає”³. Прислав би, але коли вона (термін) мусить бути в редакції? Треба в ній децю виправить. Крім того, дуже Вас прошу: напишіть мені все, що Ви знаєте про полк[овника] Болбочана⁴. Мені дуже потрібні матеріали в зв[’язку з цією постаттю

¹ Так у тексті. Мабуть, мало бути “прекрасних”.

² Żeromski – Жеґомський Стефан (польськ. Stefan Żeromski; 1864 – 1925) – польський письменник, драматург, публіцист.

³ “Карбуратор пчихає” – Публікація цього твору не виявлена.

⁴ Болбочан Петро Федорович (1883 – 1919) – український військовий діяч. Походив із родини священика із с. Гижець Хотинського повіту Бессарабської губернії. Закінчив Кишинівську духовну семінарію, Чугуївське піхотне юнкерське училище (1909). Брав участь у Першій світовій війні, восени 1916 р. мав чин капітана. Після революції був організатором із частин російської армії 1-го Українського полку імені Богдана Хмельницького. У січні 1918 р. в Києві сформував і очолив Республіканський курінь, який узяв активну участь у придушенні січневого повстання більшовиків. Після реорганізації українського війська Болбочан очолив 2-й Запорізький курінь Окремого Запорізького загону. Це було найбоездатніше на той час з’єднання української армії, яке провело низку успішних бойових операцій. 5 листопада 1918 р. Болбочан отримав звання полковника армії Української Держави. У листопаді 1918 р. полк під командуванням Болбочана перейшов на бік Директорії УНР і був основною силою в повстанні проти гетьмана П. Скоропадського. У грудні 1918 р. Директорія УНР призначила Болбочана командувачем Лівобережною групою Армії УНР. Після вимушеного відступу військ Болбочана з Харкова полковника звинуватили в залишенні міста Червоної армії без бою. Восени 1918 р. за наказом Директорії командував Запорізьким корпусом. 24 січня 1919 р. заарештований за наказом головного отамана С. Петлюри. На початку травня звільнений за наполяганням офіцерів і вояків корпусу. На початку червня 1919 р. зробив спробу очолити Запорізьку групу Дієвої армії УНР. 9 червня 1919 р. був заарештований і 12 червня засуджений надзвичайним військово-польовим судом до розстрілу. Його звинуватили в невиконанні наказу, незаконному захопленні командування корпусом та участі в широкомасштабній змові з метою державного перевороту в умовах військового часу. Вирок виконано 28 червня 1919 р. на станції Балин (нині на території Дунаєвцького району Хмельницької області).

і я не знаю, де їх можна знайти. Може, Монкевича¹ щось маєте, а може, знаєте, в яких журналах він писав про Покійного, а може, маєте під рукою дещо? Тут трудно щось достать. Шукаю осіб, що знали Болбочана, але також, мабуть, надаремно.

З поваженням С. Кушніренко

Р. С. Прошу мені відповісти як можна швидче. За гонорар буду дуже вдячний, бо в мене – “собача жисть” і взагалі, знаєте, можна себе тільки потішити заклицем: “держись”!

Idem².

№10

Варшава 31–VII–37

Шановний Пане Редакторе!

Листа одержав – дякую. Дякую також за деякі уваги відносно новелі. Шкода все ж таки, що Ви мене не заохотили зрозуміти. Ми все крутимосся довкола “новелі” і приписів конструктивних цього жанру, а я, здається, писав, що проза взагалі (не тільки новелі, романи, повісті) належить до найсвобідніших середовищ в літературі. Для мене новеля як щось особливе і викінчено правильне – не існує. Отже річ написану, якщо вона (нехай вже по Вашому) відклонюється від новелі з приписами, можна назвати як хочете (етюд чи що), або взагалі не називати. Так як робить не раз Edgar Poe³, коли пише балади в прозі чи щось інше. Коли річ написана буде новелею – добре, ні – то вона буде чимсь іншим, або сама собою. А тепер акція. Я не мав на думці новелі, коли писав про іронічно прийнятну “суцільність настрою”, яка може бути і “в поезії і в статті”. Що ж до “хоробливості” акції, то також не треба було змінити моїх думок. Я, здається, писав, що акція хороблива із-за надзвичайної бистроти перемін не є суттю новелі, а є скоріше суттю шкідливих сценарійних. А Ви пишете “ця акція є “хоробливо жива” у Мопасана, Бокачіо, Хвильового і інших”. Ні, вона не є у них хоробливо жива, тільки нормальна, – з нормальним нарративним елементом. Я так само за акцією, без якої немає новелі, але я ще беру під увагу тло, артизм, забарвлення, смак і все те, без чого суха і послідовна динаміка буде позбавлена життя в цілій повноті. Буде голим нервом або шкідлом. Для мене існує акція посередня і безпосередня, для Вас тільки ця друга, і тому ми в непорозумінні. Навіть коли немає цілком акції, то проза буде житою (настрої), а Ви таку прозу, з філософічно-артистичним тлом, відкидаєте. Але про цю крайність не говоримо. Говоримо про акцію “Карбуратора”, отже я ніколи не напишу річі, що була б голою акцією. Це для мене навіть смішне. Для мене нудно читати, напр[иклад], рос[ійського] Лескова, який може конструктивно для Вас бути нормальним. Я за живим тлом, настроями, забарвленнями⁴, а акція –

¹ Монкевич Борис Григорович (1896 – 1971) – український військовий діяч. Закінчив у 1915 р. Одеську військову школу. У 1916–1917 рр. у чині прапорщика перебував на фронтах Першої світової війни. У 1917 р. – хорунжий 1-го Гайдамацького куреня в Одесі. Із січня 1918 р. служив у полку ім. Сагайдачного в Києві, брав участь у вуличних боях у січні 1918 р., пізніше вступив до 1-го Запорізького полку Окремої Запорізької бригади, формував 4-й Запорізький полк ім. Богдана Хмельницького Армії УНР. З 8 листопада 1920 р. – ад’ютант начальника 1-ї Кулеметної дивізії Армії УНР. У листопаді 1920 р. інтернований у Пйотркові-Трибунальському (Польща). 1921 р. йому вдалося звільнитися з табору. Рік навчався на математичному факультеті Варшавського університету, потім на архітектурному факультеті Варшавської політехніки. Під час перебування в Польщі написав низку спогадів: “Крути: з давно пережитого” (“Календар Червоної Калини на 1923 р.”), “Слідами запорожців (про Окрему запорозьку дивізію)” та “Піонери Українського війська” (журнал “Табор”, Варшава, 1927), 1928 р. у Львові вийшла його книжка “Слідами новітніх запорожців...”; у ній із позицій військового фахівця детально описані десятки переможних боїв, у яких брали участь запорожці Петра Болбочана. Б. Монкевич опублікував також книжку “Чорні Запорозжці: Зимовий похід й остання кампанія Чорних Запорозжців” та низку статей. На еміграції жив у Канаді. Помер та похований у м. Монреаль (Канада).

² Idem (лат.) – той самий.

³ Edgar Poe – Едгар Аллан По (англ. Edgar Allan Poe, 1809–1849) – американський письменник, поет, есеїст, драматург, літературний редактор і критик, один із провідних представників американського романтизму.

⁴ Підкреслив Д. Донцов.

також¹, але навіть і такі, як в “Карбураторі”. Я Вас все ж таки зрозумів і, бути може, колись пришлю Вам “сценарій” з ідеально розвинутою акцією, але наразі хотів би, щоб Ви мене зрозуміли.

“Не для полеміки”, а для спростовання, скажу Вашими словами, що “в Україні” не видумане Огієнком, коли воно є і у Шевченка. Є “в”, але і є “на” – безперечно, я не був за ексклюзивність, але є (грунт), отже не “безглузде”, і ще раз скажу – науками Огієнка не переймаюсь. А Шевченко для мене остільки авторитет, що мав надзвичайну стичність з народньою мовою. Коли він писав “в” – також не видумав. Отже і “в” і “на”, але є, – позатим ми в порядку. А чи я справді “безкритичний” у відношенні до наук Огієнка – питання.

Це стільки – pro domo sua².

Шкода, що не пригадуєте, де писалося про пол[ковника] Болбочана. Я зібрав дещо, але дуже мало. Принагідно надсилаю вірші, будьте ласка, карткою повідомте мене, чи підуть.

З правдивим поваж[анням] С. Кушніренко

Р. С. “Українцям Америки”³ – хотів би, щоб пішло, щоб хоч трохи “зворушило” тих, що там віддаляються від української традиції і стають Американами.

С. К.

Р. С. Прошу моє ім’я писати завше вповні, отже не С. К., а “Сергій К.” (очевидно, розуміється там, де розходиться про авторство, а не адресування листів).

Тепер щодо застережень. Прошу якось там “недобачити”, “це⁴ хмарні батьки”... (4 строфа). Щодо 5 чотиристріччя, то щоб не було непорозуміння: “У пройдених дебрах запінився сміх”⁵ розуміється сміх тих, що пройшли частину дебрів, помимо насильства і зневаги. Отже, сміх не ворожий, а оптимістичне наставлення, тих, що йдуть...

№11

[Варшава, 2–XII–1937]⁶

Шановний Пане Редакторе!

Дуже мене здивувало, що до “непоетичних місць” у вірші “Українцям Америки” віднесли Ви навіть вислів:

“Вмирали на лицарських дибах”⁷,

Коли це зворот цілком образний і непересічний. Я мав на думці кавалериста з конем на дибах в атаці.

З поваж[анням] С. Кушнір[енко]

№12

Варшава, 27–IV–38

Шановний Пане Доктор!

Перегляньте (з терпеливістю) цю річ і напишіть мені, будьте ласкаві, в недовгому часі свою думку про неї. “Княжа пора”⁸ – це дослівно копія життя з особами, які ще живуть. Хотілося мені показати нинішню жадобу здобування освіти. Я знаю багатьох товаришів, які здобували освіту самотужки, незважаючи на жадні труднощі. Новеля моя лежала недокінченою, але в цьому місяці приїхав

¹ Тут і далі підкреслення автора.

² pro domo sua (лат.) – для себе, в особистих інтересах.

³ “Українцям Америки” – Цей вірш у “Вістнику” не був опублікований. У кн. “Загублений талант” поданий за рукописом під авторським заголовком “Українцям Америки (листок до молоді)” (с. 150, 184).

⁴ Двічі підкреслив автор, який просив редактора “недобачити” цього слова, тобто не замінити його на “се”.

⁵ “У пройдених дебрах запінився сміх” – В остаточному варіанті вірша “Українцям Америки” цей рядок відсутній, очевидно, він замінений таким: “Там воля, там праця і радість і сміх”.

⁶ Поштівка адресована: “Wielmożny Pan Dr. D. Donsow Czarnieckiego 26, m. 21 Lwów”. Дата встановлена за поштовим штепелем. Текст поштівки перекреслений олівцем.

⁷ “Вмирали на лицарських дибах” – Цей вислів в остаточному варіанті замінений таким: “... вмирали борці, прошиті на лицарських дибах”.

⁸ “Княжа пора” – Публікація цього твору не виявлена.

до Варшави з Вільна прототип Остапа, який мене спонукає закінчити її. Він (уявіть собі) вже магістер права. Поза тим я без жадної закраски дав площину товариського життя і відносин на провінції і якщо тут в деяких випадках є промахи, то виною всього являється моя об'єктивність. Типи Денисів також зустрічаються в нас дуже і дуже часто. Прізвища, імена й ситуації я, розуміється, так позміняє, що новелю, – безсумнівно можна друкувати.

Як з “футуризмом”? Чи вже переглянули?

З поважанням
Сергій Кушніренко

P. S. Нехай на стр. 9-тій залишаться слова Івана в оригіналі: “січова стрільця”.

С. К.

№13

Варшава 30–IV–38¹

Шановний Пане Доктор!

Відписую наразі в справі поезії і новелі. Думаю, що той рим “блідих” цілком добрий, – говоримо блідий, а не блідий. Коли ж він Вас не переконує – зміню всю стрічку, отже має бути:

... “Хоч все в твоїх очах на мить поблідло”.

Це вистарчить. У новелі Ви не взяли під увагу 1) що я хотів дати тип заблуканої людини в наших часах, як результат сучасних взаємин і т.д. 2) що та людина знаходить себе завдяки вартісним одиницям. 3) хотів дати вірне люстро нинішності (Волинь). А вже другорядним є “жага освіти”. Щодо розтягнутості, то я б не сказав. Мені, здається, що було б добре, корисно і цікаво помістити її. Коли ні, будьте ласка, пришліть її, я вважаю, що вона мусить бути друкована. Я ще раз скажу, що справа не в тім, чи “П'ять набоїв”² сподобалися, чи ні, а в тім, що я просив не друкувати самих “Горизонтів”³. На питання, що це значить “сонце заграло в блокноті”⁴ з повною сміливістю скажу, що це “неясне” для Вас із-за своєї простоти. Невже маю казати, що “сонце освітло блокнот, коли той юнак, бути може, хотів нотувати вражіння? Це виглядає якось дивно. Треба було його вмістити і кінець. Тепер – ні⁵. Про футуризм напишу окремо – міцно не розуміємося. Вишлю десь около 7-8. Чи не пізно?

З поважан[ням] С. Куш[ніренко]

№14

Варшава 3–V–38

Шановний Пане Редактор!

В першу чергу хочу дещо сказати в справі “обчухраної” статті “Шевченко й ми”⁶. Річ у тім, що такого роду коректа ніяк мене не може потішити, ані виправити статті на краще. Навпаки, відчувається, що вона неповна, кострубата, штучно сплювана (місця Ваших вставок). Навіщо було, напр[иклад], викидати переносний висказ “українська джагелія”⁷. – Засміливо? Або інші речення, після яких проглядає те сплювання. Пощо замінили “в сталінівській репутації”⁸ на – “сатрапії”? Чи так краще? Я хотів сказати: в сталінівській репутації і мав на думці опінію Сталіна про Маяковського в “Правді”, отже Ви цілий сенс значіневий – міняєте. Цілком

¹ Поштівка, адресована: “Wielmożny Pan Dr. D. Doncow Czarnieckiego 26 m. 21 Lwów”.

² “П'ять набоїв” – Цей вірш у “Вістнику” не був опублікований, уміщений у зб. “Пружін” (с. 61). Див.: *Загублений талант...* – С. 109, 178.

³ “Горизонти” – Вірш, опублікований у “Вістнику” (1938. – Т. 2, кн. 4. – С. 244). Див.: *Загублений талант...* – С. 110, 178.

⁴ “сонце заграло в блокноті” – вислів із вірша “П'ять набоїв”.

⁵ Підкреслив олівцем Д. Донцов.

⁶ “Шевченко й ми” – Стаття опублікована під назвою “Шевченко й ми: (Думки і завваги до характеристики)” у т. 2, кн. 5 “Вістника” за 1938 р. – С. 350-354. Див.: *Загублений талант...* – С. 199-205.

⁷ *джагелія* – (араб. – незнання). Так арабські письменники називають час до Магомета.

⁸ Тут і далі підкреслив автор.

не розумію також в початкових реченнях заміну слова “ламалася”, що було інтенсивнішим висказом, – словом “передиралася”. З причин чисто фонетичних це недопустиме, бо в тих словах забагато груп “р”, а Ви ще даєте “передиралася”. Речення, розуміється, звучить гірше, отже знов безсенсовна заміна, обтяжуюча стиль. А пощо було викидати конкретні дані з більшовицької читанки про “дружні зусилля молота і серпа”, які спіткав Шевченко. Боятися цього? Це ж матеріял, це ж факти. Після цього всього в стилі проглядають одні скоки. Там, де змін не було, стиль рівний, одноцільний. Я розумію і погоджуюся з Вами, коли щось мусить відпасти із-за конечної потреби, але зміняти для того тільки, щоб змінити (на гірше – “передиралася”) цілком зайве. Ну але це було без мого порозуміння. Тепер скажу про Ваші зауваги щодо футуризму. Я не зазначив, що Вежинський¹ не був чистим футуристом, а переходовим, як зрештою багато польських футуристів, що скоро покинули цей напрямок. Для формальної точності можна його усунути. Про жінку “як апарат” не кажу від себе², тільки даю погляди футуристів і то не советських, а такі основних. Я не кажу, що це здоровий погляд від себе, а від них і прошу мене зрозуміти – Вас не повинно разити моє об’єктивне в даному випадку становище. Зрештою там далі я іронізую це саме, а коли ще й цього мало, то я зроблю відповідну вставку... “здоровій, але подекуди сплосченій свідомості, що жінка, це ані “фея”, ані “царівна”. Це хіба вистарчить і прошу цієї думки не модифікувати і не виносити з неї жадної суб’єкції. Це ж не пасус, коли я згадую про становище ранніх футуристів, а Ваш погляд, як і мій та інших, можуть бути противні, безумовно. Закреслюю вислів “плаксиве кохання” цілком, це можна відкинути, але тільки це (ст.5)³. Щодо образу “схід сонця” у Єсеніна, то я все ж таки попрошу Вас залишити його, бо це необхідне для ілюстрації даного моменту. І взагалі не параліжуйте моїх думок, – дайте мені зайняти критичне становище. Образ, коли не високий, то в кожному разі сміливий, а що трохи вульгарний, то що я на це пораджу? Не я був Єсеніном. На вульгарність футуристичних образів я взагалі кладу спеціальний натиск, як на факт, а Ви думаєте, що я захоплююся ними, або домагаєтеся, щоб вони були менше вульгарні, а більше поетичні. Справа не в тім. Це саме відноситься до цитат Семенка (до речі – не Сосюри, як Ви пишете, я, здається, з Сосюрою нічого спільного не мав). “Чому світ електрики має бути конче надрасовим “(Семенко)”? Але ж не світ електрики, а нова людина, конкретніше – автор і прошу з тим погодитися, що в Семенка “копошились” (11 ст.) під черепом такі думки. Тому я й цікавлюся тим, хоч і не відношуся до нього як до прекурсора “расізму”. Нова людина в добі електрики – це все, що у Семенка “надрасове і надкультурне”. І стиліки. Цитатами з Семенка я, вибачте, не захоплююся, а наводжу для ілюстрації і тільки, хіба стараюся витягнути з них бодай знакомі вартості. Вони мусять бути конче, а читач і сам оцінить мій підхід. В цьому випадку не можна “шкіцувати”, бо без аргументів чуюся “[нерозб.] непевним”, хоч в дійсності – певним. Пишете, що звуконаслідування Кулика – “теж жадна поезія”, дуже добре (13), але читайте далі про нього, дайте мені можливість висказатися. Я ж бачу, що діється по той і по цей бік мистецької грані. Цитати Кулика теж, будьте так добрі – не відкидайте, бо вона потрібна як факт і матеріял аргументаційний. Я ж не вихвалюю його цілком, бо й немає за що. Щодо гасла “мистецтво – пропаганда” – робіть по-своmu. Коли думаєте, що це засміливо, можете це усунути. Я буду ще над цим думати. Речення ті викреслюю. Чому Ви зазначаєте олівцем те місце, де я кажу, що західні українські письменники також відчували футуризм і винесли дещо з нього? Невже я не маю рації. Ану тільки гляньте на першого Маланюка з 1922 р., або поговоріть з ним про це, або прослідіть це

¹ Вежинський – Казимир Вежинський (пол. Kazimierz Wierzyński; 1894–1969) – польський поет, уродженець України (м. Дрогобич). Автор багатьох збірок поезій і книжки про Ф. Шопена. Один із засновників літературної групи “Скамандр” (пол. Skamander). Переклав вірш Т. Шевченка “Огні горять, музика грає”, що ввійшов до видання творів Шевченка “Поезії” (Варшава, 1936).

² Тут і далі підкреслення Д. Донцова.

³ Тут і далі сторінки позначені рукою Д. Донцова. Кілька слів, написаних рукою Донцова, не прочитані.

явище. Я кажу, що футуризм кидав поетів на дороги шукання, і це правда, вони шукали себе. І це вже одно вистарчає. Чи я не маю рації. Це дуже важна справа і немає чого уникати цього питання, тим більше, що сказати про це мимоходом. Дайте мені сказати свою думку, за неї відповідаю тільки я. А може, Ви думаєте уникнути полеміки у “Вістнику”? Запевняю, що її не буде, а коли б були, то ще краще. Редакція хай стане збоку, коли так.

Нарешті скажу, що всі мої домагання мають бути узглядені для добра цілості, щоб не було скоків, штучних споєнь і аргументаційного розхитання. Коли Ви не даєте мені, як критикові, зайняти відповідне становище, то стаття не буде моєю, ані Вашою – нічиєю – “обчухраною”. З моєї сторони пасуси усунені в числі досить великому, йду на компроміс, але зробіть і мені приємність – не викидайте Семенкових цитат, ані “фронт-агіток” Маяковського, бо це необхідне¹. Я і так замічно об’їхав “Михайля”², а Ви хочете взяти його за “ніщо”. Це неможливо.

Реасумую: 1) не добачайте суб’єктивізму, де його немає. 2) не переоцінюйте цитат як поезії, що є “макулятурою” і тому не повинна друкуватися, бо це: засіб, спосіб і матеріал. 3) не бійтеся моїх думок і не паралізуйте їх, я себе обороню, коли буде потреба, – це ж критика. Коли ж усунені мною “пасуси” не вистарчають Вам, прошу статтю прислати – вона мусить друкуватися такою як є зараз, отже скористаю з іншого часопису, щоб сказати те, що хочу і на що маю право. Дуже перепрошую, що завдам Вам клопоту з пересилкою, але це моя до Вас просьба.

З поважанням
С. Кушніренко

Р. С. В місцях, де треба було дещо злагіднити, я зробив дописки, або викреслив цілі речення, решта ж має бути не нарушена.

С. К.

№15

Варшава 11–V–38

Шановний і дорогий Пане Доктор!

Перш за все хочу звернути увагу на те, з чого я не цілком задоволений. Отже, чому Ви всупереч моїй просьбі друкували “Горизонти”³ без “П’яти набоїв”, коли перший вірш, писаний на колінах, мав бути тільки моттом, або вступом, або частиною “П’яти набоїв”, і невже дедикаційний вірш Гриви⁴ вартісніший, якщо “П’ять набоїв” не уміщено із-за нього? Хочу сказати, що не варто все ж таки оминати речі з “нарративним”⁵ елементом, чи епічним, коли в них є психологізм, полет, або щось, з чим в’яжеться живучість вірша, коли вони йдуть на фронт пропаганди, коли вони відзеркаляють наші душі... Це не сплющення, Пане Доктор, це хіба упрощення, я розумію, де лежить границя поміж сухою “агіткою” і мистецькою. Зрештою близький той час, коли вийдемо вже (в мистецтві) з норм і форм суб’єктивно-конструктивістичних, з того внутрішнього поглиблювання настроїв, з тієї неприступної символіки. Якщо я не помиляюся і Ви мене трохи розумієте, то скажу більше – час нам перейти до епічних⁶ форм поезії, більш приступних і криючих в собі більше можливостей пропагандивних.

Не відкидаю я цілком “нутра”, індивідуальної сили, що таїться на самому дні мистця, але не можна цілий час сидіти на тому дні і це не сплющення, коли від суб’єктивізму мистець час від часу перейде до норм зовнішніх, – вирине з того дна, виносячи на світ Божий скарби, як витвір індивідуальності і вплітаючи їх – в епіку.

¹ Слово двічі підкреслив автор.

² “Михайля” – ідеться про М. Семенка.

³ “Горизонти” – вірш, опублікований у “Вістнику” (1938. – Т. 2, кн. 4. – С. 244). Див.: *Загублений талант...* – С. 110.

⁴ Ідеться про вірш М. Гриви (Максима Загривного) “Моя смерть переплутала карти...”, присвячений “О.Т.” (Олені Телізі), опублікований на тій самій сторінці “Вістника”.

⁵ Так у рукопису. Сучасна літературна норма – нарративний (розповідний).

⁶ Тут і далі підкреслення чорнилом рукою Д. Донцова.

Це все. А тепер ще одна “скарга”. Вибачте, що втручаюсь в справи редакторські, але справді добір річей не раз буває у “Вістнику” неможливий. Вірш “З кожним днем”¹ (апотеоза завтрішнього стрілецтва) на першій сторінці “Вістника” за лютий іде в парі з “Привидом” Мальярме. Ну куди ж – (“ридання херувимів” і “вершки карабінів”) такі розміщення? Не на місці цілком. Я знаю, що це часто впливає з браку більшого вибору і тільки це може оправдати таке розміщення. Замість “П’яти набоїв” іде дедикація, а “Горизонти”, які сміливо можна було дати на першу сторінку, займають сіре місце, як зрештою вірш “Нашій еміграції”² – також на “сірому кінці”, після Кленових “маркізів”³. Не пишу вже в оборону себе, хоч мені тут також належить маленьке слово, але просто варто подбати про добрий добір матеріалів. Вибачте мені, якщо я сказав забагато, але – сказав, що думав, – щиро.

Тепер в справі моєї статті про Шевченка. Не знаю, що там ще Ви скоротили, коли я це писав досить синтетично. Вона ж і так коротка. Тепер висилаю “Футуризм” і дуже Вас прошу – перечитайте і напишіть докладно, коли піде, бо я хочу його виголосити в “Громаді”⁴, а тому що це наступить десь 1-го травня, то не хочу чекати і висилаю Вам. Отже, до 1-го травня будьте ласка вишліть мені його назад (чорнетку загубив і переписувати не маю часу). Я Вам вишлю його 2-3 травня або тоді, коли Ви напишете, в кожному разі хочу зробити відчит у Громаді перед друком, щоб виграти на актуальності. Отже вишліть мені рукопис десь 28-30 квітня. Думаю, що до друку вліє до 5 травня⁵. Напишіть або зазначте олівцем, що “відкинеться”. Що змістом стаття розширена – явище нормальне, коротше не можна висвітлити цілої справи, зрештою самі побачите. Думаю тепер над завданням мистецтва і підготовляю статтю “Мистецтво на маргінесах історії”⁶. Хотів би Вас де в чім порадитись, але то пізніше.

З поважанням С. Кушніренко

Р. С. Для докладнішого висвітлення теми, думаю, зашкодить скорочення статті. Може краще розділити на два рази, коли забагато, але, думаю, піде за раз.

№16

Варшава 14–V–38

Шановний Пане Доктор!

Прошу обов’язково помістити в ерратах⁷ поправку (стаття “Шевченко й ми”) “еліпсісами”⁸ замість “еліпсами”⁹. Оскільки інші помилки друку маловажні, то ця – неможлива просто. Ну де ж: заміна яскравих місць у “Кобзарі” “хитрими

¹ “З кожним днем...” – Вірш, опублікований у “Вістнику” (1938. – Т. 1, кн. 2. – С. 81). Див.: *Загублений талант...* – С. 117, 179-180.

² Ідеться про вірш “Містерія віків: (Нашій еміграції)”, опублікований у “Вістнику” (1937. – Т. 4, кн. 12. – С. 851). У зб. “Пружін” (с. 44) – із присвятою “Українській еміграції”. Див.: *Загублений талант...* – С. 94, 176.

³ Ідеться про опублікований у цій же книзі “Вістника” цикл сонетів Юрія Клена (Освальда Бурггардта) “Прованс”, присвячених французьким маркізам Бернарові-де-Вентадуру, Бертранові-де-Борну, Жофруа Рюделю й Жофруа Рюделю Мелсанді.

⁴ Мабуть, автор має на думці “Українську студентську громаду у Варшаві”.

⁵ Три останні речення виділені олівцем на лівому полі, очевидно, Д. Донцовим.

⁶ “Мистецтво на маргінесах історії” – Публікацію цієї статті не виявлено.

⁷ “Помістити в ерратах” (лат.) – подати в розділі “Помічені помилки”.

⁸ Підкреслив автор.

⁹ Еліпс або еліпсис (*грец.* – пропуск, випадіння, нестача) – “стилістична фігура, яка засвідчує опущення певного члена речення чи словосполучення, що легко відновлюється за змістом; найпоширеніша в побутовому мовленні. Вживається задля динамічності, стислості, експресивності вираження думки, розкриття напруженої дії, відрізняючись від апосіопези (обірваної фрази), фігури умовчання. <...> Е. зумовлений <...> прагненням передати динаміку ситуації чи емоційне збудження, розгубленість мовця, бажанням уникнути повторення слова, експресивністю мовлення, застосуванням евфемізмів, безособових речень. <...> Відомий приклад Е. – рядки з поеми “Перебендя” Т. Шевченка, де пропущено додаток: “Орлом сизокрилим літає, шифрає, / Аж небо блакитне широкими [крильми] б’є”. Часто в еліптичних конструкціях відсутній присудок...” (Літературознавча енциклопедія: У 2 т. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К.: ВЦ “Академія”, 2007. – Т. 1. – С. 327). *Еліпс(ис)* як лінгвістичний термін не слід плутати з геометричним терміном *еліпс*, що походить від того самого грецького слова й у цьому випадку позначає неповноту або “дефектність” еліпсу порівняно з “повним” колом).

еліпсами". Це ж не математика. Еліпсис в значенні пропущення рядків, або заміни їх інтерпунктними знаками; хтось подумає, що я не розумію значення "еліпси". Статті своєї друкувати не буду¹ – знищу, бо в інших часописах не хочу, а з Вами згодитися трудно, бо Ви "не розумієте" деяких місць (тому що не хочете розуміти), для Вас цитати горендальні², бо футуристичні, а може – радянські. Я вже сказав, що годі вимагати від футуристів естетичних виказів і образів, що подаю матеріал, а Ви пишете: я захоплююся, бо пишу про них. Кулик старається звуконаслідування оправдати, а Ви кажете, що я їх уважаю оправданими. Фронт-агітки подаю для ілюстрації, як російські футуристи сплосчили мистецтво в боротьбі – (ціль), а Ви кажете, що це апробата, а агітки "просяться висміяти", бо вони ординарні. Вимагаєте "внутрішнього горіння", – ні, для літературної критичної статті це задалеко і забагато. Трудно, трудно з Вами порозумітися.

З поважа[нням]
С. Куш[ніренко]

№17

Варшава 9–VI–38³

Високошановний Пане Доктор!

Мені дуже не хочеться повторяти свою просьбу про уміщення в "ерратах" помилки, що торкається статті "Шевченко й ми", але мушу ще раз писати. Картку мою попередню напевно одержали і чомусь так трудно Вам зробити цю дрібницю. Я не допущу, щоб в статті стерчала така помилка як "еліпсами", замість: "еліпсісами"⁴ і це раз прошу! – зрегабілітуйте мене! Що це сталося з останнім "Вістником"? Одкриваєте перші сторінки, а там як маку: "ружу", "пудру", "схлібляти", "пасожитувати", "ходить про те" – себто: – "jednak chodzi"? Що ходить? Або "до своєї укоханої". Таких варваризмів – повно і думаю, що вже пора дати коректорові "копняка". Розумію, скажете: зміст власний, але й зміст тратить [...] часі. Вибачте за мою нахабність, але щирі думки і прошу ще раз: еліпсісами. Невже Ви на злість мені не хочете помістити. Не я ж винен, – друкар. Я не хочу бути наївним через чужий недогляд.

З поважа[нням]

С. Кушніренко

P. S. помилка та міститься на першій півсторінці внизу.

: Bródnowska 14 m. 26

Warszawa.

S. Kuszniренко.

№18

Варшава 26–VII–1938⁶

Високошановний Пане Редакторе!

Прошу переглянути надіслане "віршидло" і зараз же мені відписать – як воно і що. Дуже мене здивувало, що Ви остаточно не могли зрозуміти в поезії "Холмщина"⁷ таких простих висловів як "комонний вистрій". Невже для кращого схоплення образу княжих дружин не можна було цього вжити? (Кавалерійська парада – комонний вистрій!) Зрештою це не актуальне – і так не піде – шкода... При нагоді,

¹ Статті своєї друкувати не буду – Ідеться про статтю "На згарищах футуризму".

² цитати горендальні – Горендальний – жахливий, обурливий, нечуваний. Тут – величезні, надмірні (з пол.).

³ Поштівка адресована: "Wielmożny Pan Dr. D. Doncow Czarnieckiego 26 m. 21 Lwów".

⁴ Тут і наступне підкреслення – автора.

⁵ Кілька слів не прочитано.

⁶ Поштівка, адресована: "Wielmożny Pan Dr. D. Doncow Czarnieckiego 26 m. 21 m. Lwów".

⁷ "Холмщина" – Вірш у "Вістнику" не був опублікований. У кн. "Загублений талант..." (с. 155, 184-185) поданий за рукописом.

Пане Редакторе, чи міцно достану “по схабах” за “Пружінь”¹ ... від критиків – як задаєте? Ах, ті початки, та ще й друкарських чортиків мені насадили (аж п'ять!)
З поважанням С. Кушніренко.

№19

Варшава 27–X–38

Високошановний Пане Редакторе!
Надсилаю свій вірш і прошу мені повідомити чи піде. До першого ще залишається трохи часу і тому, думаю, ще встигли б обговорити стилістичні чи технічні браки (якщо вони знайдуться). Я думаю, що в такому стані можна друкувати. Застерігаю собі право до “це”, яке є в одній стрічці. Нехай Вас також не здивує український прикметник “шпуйний” – себто рвійний – пронизливий (вітер)². Якщо вірш не піде з інших причин, то прошу так і повідомити. Рівночасно прошу дуже, будьте так добрі і скеруйте “Вістник” на мій новий адрес: Piwna 29 m. 5, Warszawa.

P. S. Прошу не помилитись в перших стрічках, де я [повиправляю].

З поважанням

С. Кушніренко.

№20

6–XI–38³

Високостойний Пане Редакторе!
Чи Ви одержали мого листа? Якщо так, то прошу, коли ще не пізно, змінити у вірші “Холмщина” “Бердаш” на “Бердиш”. Крім того прошу справдити, чи в першій чотирохстрічці (четверта стрічка) є “клятих пересвідчень”, бо так власне має бути, а мені здається, що я подав “хмарних”, отже це неможливе, бо вже в перших рядках є “дрімає хмарно”. Прошу мені також, якщо не одержали листа, скерувати “Вістник” на нову адресу.

З поважанням С. Кушніренко.

Про Холмщину вже зверстане⁴

№21

1–III–39

Шановний Пане Редакторе!
Посилаю вірш⁵. Передбачаючи певні “технічні непорозуміння”, хочу вияснити деякі місця.

1) В четвертому чотирохстрічці є “жорствою⁶ гуків”, жорства – це жужіль, ринь, тут переносне значення замість гострих гуків, нерівномірних, разючих... (стрілянина).

2) циліндроїди – панцерні потяги, може й танки з вежами для [...]

3) черезплічники – ремні.

Прошу мені зараз написати Вашу гадку.

З поважанням Сергій Кушніренко.]

¹ “Пружінь” – збірка поезій С. Кушніренка вийшла у Львові 1938 р. У “Вістнику” (1939. – Т. 1, кн. 3. – С. 232-233) вміщена рецензія Є. Маланюка, у якій, попри окремі вказані недоліки, дано позитивну оцінку першій збірці поета.

² український прикметник “шпуйний” – себто рвійний – пронизливий (вітер) – У вірші “Холмщина” перший рядок останньої строфи: “Тепер не будням – шпуйним дням яснити”.

³ Поштівка, адресована: “Wielmożny Pan Dr. D. Doncow Czarnckiego 26 m. 21 m. Lwów”.

⁴ Дописав Д. Донцов.

⁵ Ідеться про вірш “Луни”, який у “Вістнику” опублікований не був. У кн. “Загублений талант” (с. 157-158, 185) поданий за рукописом.

⁶ Тут і далі в цьому тексті підкреслив олівцем Д. Донцов.

⁷ Слово не прочитане.

№22

В[аршава] 1–III–1939

Шановний Пане Редакторе!

Краще буде, коли слово “жорства” заступлю “свавіллям”. Вираз цей знайде у мене інше призначення. Отже не “жорствою гуків”, а “свавіллям гуків”. Вибачте, що вношу цим маленький клопіт, але роздуматися в своєму часі дуже корисно. Прошу переправити в надісланій поезії – “Луни” “жорствою” на – “свавіллям”...

З поважанням

Сергій Кушніренко

№23

Варшава 14–VII–39

Високошановний Пане Редакторе!

Нехай Вас не здивує моя нагла просьба, хоч це дійсно неприємне: гроші. Ситуація моя так ускладнюється, що буду, правдоподібно, змушений виїхати закордон. Розуміється, не по своїй волі – справа побуту й візи заробку. З моїми документами дуже погано і коли дійсно в найближчих днях прийдеться сідлати свого проклятого “Пеґаса”, то ще до того залишився я під сучасний момент дослівно без гроша в кишені. Хотів я знайти якусь тимчасову працю (хоч і це мені заборонено), але нічого не знайшов і справа прольонгати паперів задержує мене в Варшаві аж до нинішнього дня. Дуже Вас прошу – позичте мені 40-50 зол[отих] і вишліть на адресу: *Plac Mirowski 9 m 119*.¹ Сума невелика, але все ж таки заплачу хоч помешкання і якимось проб’юся кілька днів до моменту рішення з документами. Коли не залишуюся тут – (не залишайте!), то ці гроші мені придадуться в дорозі – не можу я без гроша відходити. Чи так чи сяк гроші позичені постараюся звернути, бо знаю, яка важна справа довг, зрештою – це тягар для мене – бути в довгу. Прошу отже негайно мені їх вислати, буду дуже, дуже вдячний.

З поважанням Сергій Кушніренко.

P. S. Прошу поспішитися.

Упорядкування та примітки
Надії Миронець і Галини Сварник
м. Київ

Отримано 22 травня 2014 р.

¹ Підкреслив С. Кушніренко.